

De mens als grens

Geschrapt hoofdstuk DKC-2

Over feiten smijten en zorgen borgen

Feiten dringen niet door tot de wereld waarin onze overtuigingen leven.

Marcel Proust

'Schrijven is schrappen', zei Simon Carmiggelt en de man had gelijk. Iedere auteur weet het: zonder het adagium 'kill your darlings' ga je het niet redden met je manuscript, hoe mooi je ook vindt dat je alinea's zijn geschreven en hoe belangrijk je ook denkt dat je boodschap is. Dit artikel is één van die hoofdstukken die tijdens de eindredactieronde van het manuscript van De mens als grens in zijn geheel zijn geschrapt. Ik neem ze één op één over, dus je kunt in de tekst verwijzingen naar eerdere of latere hoofdstukken tegenkomen, gebaseerd op de structuur van het manuscript van dat moment. Toch kun je elk geschrapt hoofdstuk lezen als een zelfstandig artikel. Hopelijk maakt het je nieuwsgierig naar wat er uiteindelijk aan hoofdstukken in het inmiddels gepubliceerde boek is overgebleven.

Met dank en dapper schrappende groet,

Bart Flos

Het is onvermijdelijk: vroeg of laat kom je, onafhankelijk van je standpunt in de kwestie, in aanraking met klimaatsceptici, antivaccinisten en andere samenzweringstheoristen. Ze zitten, op de schaal van de verschillende overlappende belevingswerelden tussen ratio en emotie (van extreemlinks naar extreemrechts), helemaal rechts van het midden. Maar als je ze in het echte leven spreekt, loop je goede kans dat jouw perceptie van 'dat soort mensen' niet strookt met je verwachtingen. Natuurlijk zijn er 'wappies' bij en absolute 'geloofsfanaten' en aanhangers van de meest extreme samenzweringstheorieën, maar het zijn over het algemeen goed opgeleide, verstandige en in het dagelijkse leven alleszins redelijke mensen. Ze komen in alle soorten en maten en ze staan echt niet de hele dag in hun besmeurde ondergoed onbegrijpelijke volzinnen te mompelen, terwijl ze de haren uit het hoofd trekken.

Zoek maar eens de verrassend grote gemeenschap op die anno 21e eeuw nog steeds gelooft dat de aarde een platte schijf is, omringd door een grote muur van sneeuw en ijs. Het is jammer dat die commerciële ruimtereizen van Jeff Bezos en Richard Branson nog tientallen

miljoenen dollars per rit kosten, want je zou die platte-aarde-fanaten bijna zélf in zo'n ruimtecapsule willen stoppen om ze op een gratis rondje rond de aarde te trakteren. Waarschijnlijk moet je ze met de neus tegen het panoramaraam duwen en hun ogen met tandenstokers openhouden, om ze te laten geloven wat ze zien.

In dit verband is het uitermate interessant eens een blik te werpen op het samenzweringsdiagram van de Amerikaanse komiek, milieuactivist en complot-expert Abbie Richards met daarin de vijf stadia van complotdenken (zoek maar eens op *The Conspiracy Chart*). Het begint met speculaties die waargebeurd zijn, zoals de leugens die de fossiele industrie verkondigde over klimaatverandering. Daarna passeren we een aantal grenzen. We verlaten eerst de wereld van de speculatie naar zaken die nog onduidelijk zijn ('heeft Jeffrey Epstein werkelijk zelfmoord gepleegd of is hij vermoord?') naar respectievelijk de wereld van theorieën die weliswaar onwaar, maar niet schadelijk zijn ('is Prins Charles eigenlijk een vampier?'). Daarna gaan we naar het ontkennen van de werkelijkheid ('antivaxxers', *ChemTrails*, klimaatontkenning) om uiteindelijk voorbij het punt te gaan van waar we niet meer kunnen terugkeren: het bestaan van de echt hatelijke complottheorieën als *QAnon*, *Deep State* en de geheime bloedrituelen van de Satanisten.

Het is ontvullend, confronterend en beangstigend tegelijk dat de algoritmes van de (a)sociale media zo zijn geprogrammeerd, dat we vanuit onze primaire interesses en belangstelling naar steeds extremere visies worden geleid, juist omdat dat meer *clicks*, *likes*, advertenties, omzet en winst voor de tech-conglomeraten oplevert. De (a)sociale media hebben er niet alleen belang bij ons zo lang mogelijk online te houden, maar ons vooral zo lang mogelijk in onze donkere, koude echoputten van zorg, angst, frustratie, sensatie en boosheid te houden. Onze smartphones zijn als het ware instrumenten van het kwaad: ze leiden ons van de regen in de drup. Dat is allang geen onschuldig sociaal verschijnsel meer; het versterkt de schadelijke eigenschappen van de aard van het beestje en brengt het slechtste in ons naar boven.

Discussiëren met samenzweringstheoristen

Samenzweringstheorieën zijn er in alle soorten en maten en samenzweringstheoristen zijn er al zo lang als de mens kan praten en roddelen. Dit soort bewegingen vertonen alle kenmerken van een religie en dergelijk bijgeloof kan buitengewoon hardnekkig zijn. De kleine groep speelt daarin een belangrijke rol. De groepsleden nemen via het selectieve sociale membraan alleen maar informatie op die de eigen vooroordelen bevestigen. Aantoonbaar conflicterend bewijsmateriaal, harde feiten, logica, consistentie en gedegen wetenschappelijk onderzoek ketsen af op de wanden van de echoput. Als je een discussie wilt aangaan met samenzweringstheoristen moet je beslagen ten ijs komen, want je wordt al snel gezien als

onderdeel van het probleem, voordat je ook nog maar één tegenpiep kunt laten horen. *Je moet dus niet met feiten gaan smijten; je moet eerst hun zorgen borgen.*

Ik heb dat aan den lijve mogen ondervinden toen ik eens, naar vrije keuze, de discussie aanging met een groep samenzweringstheoristen die ervan overtuigd zijn dat er een ‘wereldregering van Satanisten is die overal aan de touwtjes trekt, zich verzamelt in geheimzinnig bijeenkomsten waar onze kinderen worden verkracht, vermoord en hun bloed wordt gedronken, waardoor ze onsterfelijk worden’. Ik parafraseer hier; want het is nog veel erger. Blijkbaar zijn er ook nog hele volksstammen die geloven dat deze Satanisten in werkelijkheid buitenaardse reptielen zijn. Hoe dan ook, een groep aanhangers van de eh, Satanisten-hypothese hielden een demonstratie in mijn stad, op een groot publiek plein, met zijn twintigen bij elkaar en ze hadden de kenmerkende, haastig samengestelde kartonnen borden bij zich waar met stiften hun boodschap op stond gekrabbeld.

Mijn doel was te proberen een constructief-kritische discussie aan te gaan, *negatieve empathie* toe te passen – door me te verplaatsen in hoe het is om daadwerkelijk overtuigd te zijn van objectief, logisch en rationeel gezien absurde standpunten – en wat meer inzichten te verkrijgen in wie die mensen zijn en waarom ze doen wat ze doen. Menselijk gedrag fascineert me mateloos en stupide menselijk gedrag nog veel meer. Ik benaderde als eerste een uitermate bezorgde en ernstig kijkende dame met een bord waarop hele specifieke informatie werd afgegeven:

*854.350 kinderen zijn
verkracht en vermoord laten we dat
toe stop de kind
verkrachters*

Ik weet niet wat me meer intrigeerde, het hardnekkige vermijden van hoofdletters en interpunctie, dat schering en inslag lijkt te zijn bij protestgroepen, of dat hele specifieke getal. Het suggereerde een nauwkeurigheid die me fascineerde. Ik startte mijn benadering met een voorzichtig ‘Hallo’ en stelde me voor. ‘Hoe heet jij? Mag ik je wat vragen?’ Ik vroeg haar hoe ze aan dat specifieke getal kwam. Waarom geen 365.275 of 935.125 kinderen? En we waren begonnen.

Het werden boeiende gesprekken, waarin ik alle gelegenheid kreeg mijn discussievaardigheden te oefenen en mijn virtuele antropologische notitieboekje te vullen. Dit waren inderdaad mensen van allerlei slag en soort, laag-, middel- en hoog opgeleid. Er waren schreeuwers bij met een zeer beperkt vocabulaire (‘BEN–JIJ–EEN–TROL?!’) en bedachtzame praters die absoluut niet dom overkwamen (‘ik denk dat het belangrijk is dat we er alles aan doen om onze kinderen overal ter wereld tegen dit soort kwade krachten te beschermen’). Het

is dus duidelijk een vergissing om te denken dat het allemaal laagopgeleide idioten zijn. Ze vlokken samen, omdat ze een fundamentele zorg delen: onze kinderen. De emoties die vrijkomen als het gaat om de veiligheid en bescherming van onze kinderen is sowieso een heel krachtige biologische eigenschap van zoogdieren en als er dan een geheimzinnige groep van hoge, machtige Satanisten bestaat die ‘onze kinderen verkrachten, vermoorden en hun bloed drinken’, dan wekt dat heftige emoties als frustratie, angst en woede op. Heel begrijpelijk natuurlijk als het werkelijk waar zou zijn. En voor hun is het werkelijk waar.

De interactie was uitermate boeiend, maar ik moet helaas toegeven dat de samenzweringstheoristen en ik die dag niet bepaald tot elkaar zijn gekomen. Ik probeerde zoveel mogelijk verschillende individuen te ‘interviewen’, maar steeds als ik dat deed verzamelde zich een stuk of vier, vijf van de grootste fanatici om me heen, die alles heel nauwkeurig in de gaten hielden. De rest draaide in een kring om ons heen, terwijl ze hun leuzen riepen. Ik werd voortdurend in de rede gevallen, waarbij het niet veel uitmaakte of ik de ander wél liet uitpraten, want er kwam geen einde aan de litanie van steeds verder gezochte gedachtenspinsels. Een rode draad was nergens te bespeuren. Hoe langer het duurde hoe meer samenzweringen erbij kwamen en hoe extremer ze werden. Na een uur of twee van boeiende, maar verwarrende en enigszins uitputtende discussies, dankte ik iedereen voor de informatie en zocht ik mijn stamkroeg op voor een koud biertje. ‘Boeiende materie’, zullen we maar zeggen. Ik had nog niet een deuk in een pakje boter geslagen.

‘Klimaatverandering is een hoax’

Rondom het existentiële thema ‘door mensen veroorzaakte klimaatopwarming’ zwerven ook een hoop (semi-) samenzweringstheorieën, variërend van totale ontkenning dat het überhaupt bestaat tot beschuldigende vingers naar China, omdat tegenwoordig blijkbaar al het kwaad van de wereld daar vandaan moet komen. De (a)sociale media doen het onderwerp geen goed. Je kunt nog niet eens een *begin* maken met het plaatsen van een positief-kritische opmerking, als reactie op een post met als titel ‘Klimaatverandering is een hoax’, of je krijgt de complete kleine groep van bijbehorende vrienden en aanhangers over je heen. Die je vervolgens, na je voor rotte vis te hebben uitgemaakt, met internetlinks overspoelen, obscure websites, duistere platforms en misleidende documentaires die uitblinken in kortzichtigheid en stupiditeit (zo van ‘ga dáár maar eens kijken, dan zul je zien hoe het écht in elkaar steekt!’) en je daarna, ongetwijfeld zonder met de ogen te knippen, met één klik op de smartphone ontvrienden en blokkeren.

Als ik dan toch even met feiten mag smijten en het nog maar eens gewoon kort maar krachtig te zeggen: klimaatverandering is géén samenzwering. China heeft dit niet verzonnen.

Geen enkel individu, geen enkele groep en geen enkele samenleving heeft dit uit de mouw geschud. Ons zelf gekozen, mondiale groei-economische suprasysteem doet het. Wij doen het!

Het is heel begrijpelijk dat we als enigszins verwend en verwaand geworden westers-kapitalistische wereldburgers 'geen zin hebben' in existentiële bedreigingen die zich als een gemeenschappelijke vijand gedragen, of het nou een pandemie is, of plasticvervuiling of klimaatverandering. Want het verstoort ons 'goede leven'. We vinden het 'irritant'. Het staat veel te ver van ons af. We hebben wel wat anders/beters te doen. We zouden het graag weg willen wensen, het met geweld van de aarde af willen protesteren of het laten verdwijnen door onze koppen in het zand te steken. Maar die luxe hebben we alleen maar als we *niet* direct door een klimaatramp worden getroffen.

Massamedia manipulatie

Samenzweringen gaan ons dus niet helpen. Dat betekent echter niet dat we niet gemanipuleerd kunnen worden. Zodra populistten, despoten en dictators aan de macht komen, een verschijnsel dat we blijkbaar nog steeds niet hebben uitgebannen met al onze goede democratische bedoelingen, kunnen zowel kleine als grote samenlevingen geleidelijk aan op het verkeerde been worden gezet. Kijk maar eens wat Noam Chomsky, Amerikaans taalkundige, filosoof, mediacriticus en politiek activist, één van de grote intellectuelen van onze tijd, omschrijft als de tien strategieën voor manipulatie door massamedia:

1 – Leid af van het werkelijke probleem door een grote hoeveelheid secundaire, al dan niet complexere problemen op te werpen.

2 – Creëer zelf nieuwe problemen, ook als ze niet realistisch of niet bestaand zijn en bied je eigen gemanipuleerde oplossingen aan.

3 – Desensibiliseer je toehoorders door vrijheidsbeperkingen en aanverwante maatregelen langzaam maar zeker door te voeren.

4 – Presenteer ongemakkelijke en onaangename maatregelen als 'pijnlijk, maar noodzakelijk voor een betere toekomst voor ons allemaal'.

5– Spreek het publiek aan alsof het kinderen zijn, zodat je een kinderachtige reactie uit kunt lokken, die je vervolgens kunt misbruiken.

6 – Gebruik emotie in plaats van reflectie: teer op gevoelens als frustratie, angst, stress, dreiging en conflict en buit ze vervolgens uit.

7 – Houd het publiek onwetend door minimalistisch basisonderwijs toe te passen en ze technologische en methodologische inzichten te onthouden.

8 – Stimuleer het publiek om zelfgenoegzaam met middelmatigheid te zijn: laat ze trots zijn op hun eigen onwetendheid en kortzichtigheid.

9 – Laat het individu geloven in de eigen domheid, door het te linken aan het eigen, evidente gebrek aan inspanning, intelligentie en vaardigheid.

10 – Zorg dat je meer weet over biologie, neurologie, cognitieve en sociale psychologie dan het publiek en gebruik het om te domineren, te overbluffen en te misbruiken.

Het heimelijk in achterkamertjes bedenken en uitvoeren van deze strategieën om de massa met macht, kracht, controle en invloed onder de duim te krijgen, zou je gerust een samenzwering kunnen noemen en dat is juist. Samenzweringen bestaan wel degelijk in het echt. Zo logen de grote tabaksfabrikanten over het verband tussen roken en kanker, loog de fossiele industrie al net zo hard over klimaatopwarming, deed de Amerikaanse NSA aan massasurveillance en waren de Republikeinen schuldig aan spionage in het Watergateschandaal. Maar dat zijn gebeurtenissen in de zin van ‘waargebeurde speculaties’, het eerste stadium van het samenzweringsdiagram van Abbie Richards.

De grenzen tussen waargebeurde verhalen, speculaties met een kern van waarheid, onopgeloste misdaadmysterieën, onschadelijke theorieën, ontkenning van de waarheid en hatelijke complottheorieën zijn diffuus en lopen heel gemakkelijk in elkaar over. Als we niet heel scherp naar elkaar zijn, slaat de twijfel toe en voor je het weet wordt je naar een of andere obscure website geleid en sta je de volgende dag je met je kartonnen bord op het stadsplein om je heen te schreeuwen. Wees vooral heel alert en voorzichtig met giftige kennis en informatie, lijkt het devies hier.

We kunnen sowieso niet om de klimaatfeiten heen: we zijn zelf de *ultieme oorzaak* en de aarde confronteert ons simpelweg met de consequenties van ons gedrag. Klimaatverandering gaat, als we onze groei-economische gewoontes niet willen doorbreken, via klimaatopwarming over in klimaatontwrichting. Laat dat maar aan de klimaatkantelpunten over, die ook nog eens de neiging hebben elkaar te triggeren. We staan erbij en we kijken ernaar, als konijnen in de felle koplampen van een aanstormende vrachtwagen. Klimaatverandering houdt zich niet aan landsgrenzen en het houdt al helemaal geen rekening met wat we ‘irritant’ vinden of ‘waar we geen zin in hebben’. Geen enkele protestdemonstratie of samenzweringstheorie kan daar ook maar iets aan veranderen. Het enige dat ze doen is afleiden, verwarren en vertragen.

Samenzweringstheorieën houden ons vast op een stationaire positie vlak voor de bestaansbarrière, waar we leven om uit te sterven. Pas als we die barrière hebben doorbroken, kunnen we een begin maken met leven om ons voort te planten, de planeet te preservareren als thuisbasis en ons heil tussen de sterren te gaan zoeken. Geloven in allerlei complotten verlaagt onze collectieve intelligentie en het hindert de vooruitgang van de menselijke soort. Als we er niet in slagen om door die bestaansbarrière te breken, lopen we het reële risico in een

soortelijke faalspiraal terecht te komen. Laten we maar eens gaan kijken naar wat ik daarmee bedoel.

Meer weten? Ga naar de website van:

De mens als grens

Over de onbuigzame barrières van ons bestaan

www.demensalsgrens.nl